

Acta synodi provincialis ducatus Gelriae et comitatus Zutphaniae, gehouden binnen de stad van Harderwijck den 12^{en}, 13 en 14 Julii anno 1603.

Art. 1.

Aenvanckelick na aenroepinge van den name Godes sijn met eendrachtige stemmen ordentelijck gekoren: in praesidem JOHANNES LEO, v. d. m. tot Bommel, in assessorem PETRUS GELLIUS, v. d. m. tot Zutphen, in scribam GODESCALCUS AELTIUS, v. d. m. tot Wilp.

Art. 2.

Personen met behorelijke credentien verschenen sijn geweest deese navolgende:

uijt den classe van Nijmwegen:

GERHARDUS LIVIUS, v. d. m. tot Nijmwegen,
JOHANNES LEO, v. d. m. tot Bommel,
joncker LODEWIJCK VAN BRAECKEL, ouderlingh van Nijmwegen, en JAN JANSSEN van Bommel;

uijt den classe van Zutphen:

PETRUS GELLIUS, predikant tot Zutphen,
JOHANNES VIGELIUS, predikant tot Grolle,
JAN WILTHOUT ende LAURENS VRIESE, ouderlingen aldaer;

uijt den classe van Aernhem:

GODESCALCUS AELTIUS, } v. d. m. tot { Wilp ¹⁾,
JOHANNES RHODIUS, } Scharpenseel,
JOHANNES FONTANUS, loco senioris van Aernhem,
GIJSBERT VAN BRIENEN, ouderlingh van Wageningen;

uijt den classe van Harderwijck:

ELLARDUS MEHENIUS ²⁾, } v. d. m. tot { Harderwijck,
JOHANNES HESIUS, } Oldebroeck,
D. ANTONIUS THIJSIUS, ouderlingh van Harderwijck,
LAMBERT FEIJTH van Elburgh.

Is oock verschenen van wegen den Ed. Hove de ed. en wijse raadsheer GERLACUS VAN DER CAPELLE.

Ende van wegen de Achtb. magistraet van Harderwijck ALPHERT BRINCK, burgermeester derselve stad.

¹⁾ „Wilp” verbeterd naar de andere codd., omdat W ten onrechte „Aernhem” heeft.

²⁾ „Mehenius” S heeft „Moenius”.

Gelijck oock ADRIANUS VAN DER BORN, dienaer des goddelijcken woordts tot Schoonhoven, deputatus van den Zuïjdhollandschen sijnodo, ende JOHANNES HALLIUS, predikant tot Amsterdam, deputatus van den Noordhollandschen sijnodo.

Art. 3.

Sijn daerna oock geleesen de credentsbrieven der voors. persoonen en ge-approbeert. Doch dewijle de kerecke van Aernhem om seeckere redenen in plaetse van een ouderlingh haren bedienaer JOHANNEM FONTANUM tot den sijnodum te deputeeren heeft goetgevonden, is deselve met believen des E. sijnodi toegelaten.

Art. 4.

Vorder sijn de acta des laetstgehoudenenen sijnodi tot Nijmwegen gerepeert en doorleesen. Ende op het vierde artickel desselven is geresolveert op instantie en intercessie van de kerecke van Cleef in de saecke JOHANNIS BLOCKII, die van veele fameuse en schandaleuse saecken is overtuyjght geworden, dat hij voors. aen den toecomenden sijnodum van Zuïjdholland sal geranvoijeert ende gewesen werden om aldaer absolute sententie in sijne saecken te ontfangen. Ende dit sal hem door de kerecke van Aernhem ver-witticht worden.

Art. 5.

Op het versoeck van sommighe, dat GODEFRIDUS BUCHERUS soude verlaten werden van de cautie van provisionele kerkendienst, heeft de E. sijnodus na de staet sijns levens gevraecht ende, hoewel die broederen met vreuchden hebben verstaen, dat sijnen tegenwoordigen staet goet is, nochtans geoordeelt ende goetgevonden, dat hij noch een tijdlangh in den provisionelen dienst zal gecontinueert blijven.

Art. 6.

*De prophanatione sabbathi.*¹⁾ — Aengaende de abuijsen op Sonnendagen en bededagen door tappen, dronckendrincken, merckt houden, uijterlijke wercken etc. heeft de E. sijnodus geresolveert, dat de deputati sijnodi aen den Ed. Hove sullen aenhouden, dat de placcaten, eertijts daervan gepubliceert, mochten vernieuwt en ter executie gestelt werden, ende daer²⁾ sij noch niet gepubliceert en sijn, verwerven, dat sulcx mochte geschieden. Ende sullen de dienaren in de steden en dorpen den deputatis sijnodi specialijcken van deese ende diergelijcke abusen adverteren.

Art. 7.

Op den 14 articulum des voorgaenden sijnodi, nopende het verval der

¹⁾ Dit marg. ontbr. in T. ²⁾ „daer” S en T hebben „daervan”.

kercken ende pastorijenhuijsen, afschaffinge der reliquien van afgoderije etc., is beslooten, dat D. JOHANNES FONTANUS sal aenroepen de hulpe van twee goede mannen, namentlijk FREDERICK VAN DE SANDE, mombler der furstendoms Gelder, ende JOOST VAN REDA, leengriffier, bij derwelcker instantije en aenhouden het Ed. Hof sal beweeght werden de kereckmeijsters tot reeckeninge te constringeren, opdat de kercken en pastorijenhuijsen mochten gerepareert werden ende door den voorss. mannen diergelijcke swarigheden van allen quartieren mochten den Ed. Hove voorgedragen werden, aenghemerckt het een ghemeen ghebreck is.

Art. 8.

Aengaende de saecke ADAMI BILLICHI de sijnodus tegenwoordigh laet het blijven bij hetgeene de classis van Nijmwegen nijt last des voorgaenden sijnodi deesenthalven alreede hebben begonnen in het werck te stellen, om daerin soo liefelijck ende vrindeelijck voort te varen alst mogelijck sal sijn.

Art. 9.

De deputatis sijnodorum. — Het voorgeeven JOHANNIS BOGAERT, dat deputati sijnodorum eenmael int jaer souden tesamen komen om te communiceren, laet het de E. sijnodus blijven bij de opinije van de laetstgehoudene Noorthollandsche sijnode.

Art. 10.

De sacris illegitimis. — Op den 22 art., belangende diegeene die op Papistische plaetsen ter biechte ende bedevaert loopen ende oock binnenlandts datselve pleegen, ghelijck tot Wageningen en Lunteren op sint Toenisdagh in Julio noch onlangs gheschiedt is, vind de E. sijnodus goet, dat men hetselve mede beveelen sal den twee voorss. mannen, van welke art. 7 gehandelt is.

Art. 11.

Belangende de kerckelijcke jurisdictije van Frageren ende Lichtenvoorde, die tot Grol eertijts ghehoort heeft, laet de E. sijnodus verblijven bij de resolutie des 23^{en} articuli des voorgaenden sijnodi. Maer sooveel de duijvelsbander aengaet, die daer laetstmael gekomen is, sal men aen den Ed. Hove aenhouden hem door eenige middelen te removeeren.

Art. 12.

De praeceptis artium. De praeceptis artium in scholis Gelriae docendis sal het versoeck daarvan aen den Ed. Hove vernieuwt werden door den deputatos sijnodi, om de groote schade en ¹⁾ confusije van de verscheijden

¹⁾ „en” S en T hebben „die tot”.

institutie, die ¹⁾ de jonge jeught lijdet, te remedieren ende de scholen ten ghevoegelycksten op eenen voet en stijl te brenghen.

Art. 13.

Nopende den 26 art. vant middel, waerdoor die correspondentie van den Overiselschen met deesen sijnodo soude moghen ghebroocken sijn, laet de E. sijnodus denselven blijven in sijn waerde, doch alsoo dat die persoon, die daer onghenaemt staet, geacht wort aen naem en faem daerdoor ongekrenckt te sijn ende voorts ghehouden voor een vreedsaem, godsaligh ende eerelijck kerckendienaer.

Art. 14.

Is vorder tot bevorderinge van de voorss. correspondentie geconcludeert, dat JOHANNES FONTANUS ende GODESCALCUS AELTIUS als daertoe van den sijnodo gedeputeert aen den kerckenraedt van Deventer sullen aenhouden, dat deselve eens in olde forme mochte gereduceert werden, ende mede tot Zutphen, bij haer medevoegende eenige van den praesbijteris ende magistract, die ledematen sijn, sullen arbeijden om te componeeren de verschillen, soo daer eenighe sijn, soowel tusschen die dienaers des woordts en anders.

Art. 15.

De institutione juventutis vetita. — Op het verhael des 27 articuli van seeckere persoonen deeser provincie, die haere kinderen bestellen onder die institutie van de Jesuiten tegen het placcaet des landts, om sulcx te verhinderen sullen den Ed. Hove voorgedragen werden de exemplen van sodanighe ondersaten, die haer in dit stuck ontgaen: tot Doesburgh de soon van de burgemeester GIGINCK, tot Grolle de soon van TOENIS VAN MIDDACHTEN, item van SEVERIJN ende oock van den ouwden pastoor, tot Harderwijck de soon van TOBIAS RUTGERSSEN, opdat sijn ten exempel van anderen mochten gestraft werden.

Art. 16.

De administranda coena clinicis. — Op den 30 artic. de administranda coena clinicis wijst deese sijnodus op hetgeene, dat in den Nijmmeegschen en Zuidhollandschen sijnodis beslooten is, ende voornamentlijck dat men in deese opene kercken geen privaet nachtmael houden sal. Maer in de Cleefsche en andere krujsskercken sal men hetselve om redenen²⁾ dulden, met conditie nochtans dat het niet en geschiede sonder andere communicanten ende bujten den gewonelijcken tijd van communicatie, ten

¹⁾ „die” ontbr. in S en T. ²⁾ „redenen” T heeft „andere redenen”.

hijze daer die siecke bedlegerigh is, met cautie nochtans dat men den siecke, sooveel mogelijk is, tselve ontrade.

Resolutie op den gravamina van den classibus Gelriae.

Art. 17.

Op het voorgeven JOHANNIS LEONIS van wegen de kercke van Bommel ende klagens, dat de classis van Nijmegen te groot is ende dat om seeckere nootwendigheden deselve behoorde gedeelt te weesen, is geresolveert, dat sij magh gedeijlt werden in drij classes: 1. Nijmeegsche, 2. Thielsche, 3. Bommelsche, alsoo nochtans dat ieder van dien voor de verdeeling sal ten minsten tien personen sterck sijn.

Art. 18.

Is door occasie van dien mede den deputatis classis Zutphaniensis toegelaten, dat sij met hare classicae broederen sullen communiceren, ofte niet op gelijcke wijze het Zutphensche classis in twee mochte verdeijlt werden om dat aen den toekomenden sijnodum alsdan te rapporteren.

Art. 19.

Alsoo de sijnodus verstaen heeft ende bij goede navorschinge bevonden, dat vier dienaeren deeses landts tot den kerckendienst onbequaem sijn om diversche redenen, leer en leven aengaende, vind de E. sijnodus goet, dat deselve dienaeren, als REIJNERUS WIJNCOOP tot Barneveldt, PEREGRINUS DE HEERD tot Vasen, JOHANNES LAURENTIUS te Pufflijck, JACOBUS WALEWIJN tot Leeuwen, van haeren dienst gedeporteert werden, met onderscheijdt nochtans dat voor den twee eersten als oude pastooren alimentatie aen den Ed. Hove sal versocht werden, maer de twee andere absolutelijck van haren dienst afgeweesen ende dat hetselve door den deputatos sijnodi aen den Ed. Hove sal versocht werden.

Art. 20.

Het sijnodus gevraeght sijnde van den last der deputaten sijnodi, hoe sij die sullen verrichten, is geantwoordt, dat deese quaestije sal blijven staen voor dit jaer, mits conditie dat elcke respective classis deese quaestie onderlinge sullen agiteren ende haer goetduncken na gelegentheijt der plaetsen de deputatis sullen overschrijven om daerna haer te reguleren in den toekomenden sijnodo.

Art. 21.

De misbruijcken van groote bruijloftsmaeltijden, kinderbieren, schuttebieren, vastelavondsbieren etc. werden gerefereert tot het reces van de Ed. landschap.

van de [recht]ordeninge *) sal men oock sien het reces van de Ea. landschap.

Art. 23.

De confirmatione ministrorum. — De confirmatione ministrorum sal men volgen articulum 4 en 5 sijnodi nationalis ende vorder houden conformiteit met de nabuïjkercken.

Art. 24.

Het sijnodus ghevraecht sijnde, welcke het beste middel sij om die lange verwilligde tertias der vicarijen, welcke juris patronatus sijn, overal in het ghebruïjck te krijgen, is geantwoordt, dat de ministri locorum, daer bij den collatoren faute is, int prive denselven sullen vermanen om de tertias partes te laten volghen den ministris loci, ende niet voorderende door dit middel, door den deputatos sijnodi den heeren Gedeputeerden der quartieren ernstelijck aen te dienen, doch daermede oock niet uijtrichtende, dat sij dan van wegen den sijnodo sijn Exellentie daerover sullen aenroepen om door sijne autoriteit deese swarigheijt te remedieren.

Art. 25.

De catechisandis rudibus, dat is den kinderen ende onwetende lieden te institueren in de fundamenten van de christelijcke religie, is den kercken-dienaeren last gegeven om de ghedoopte kinderen in onse kereke in hare visitation in de vijf hoofdstucken onses christelijcken Catechismi te examineren, ende den predikanten op den platten lande wederom opgeleijdt deselve voor hare Sonnendaeghs-predikation opentlijck voor te leesen ende den kinderen in den scholen die te doen leeren en oock sooveel moghelijck daertoe brengen, dat de kinderen in de kereke voor de gemeente deselve mogen opseggen, opdat door sulcken middel de ouwden moghen des te beter aengeporret werden.

Art. 26.

De classis van Nijmwegen sal arbeijden, dat de kereke van de Graef haren classi voor deese tijd magh bijgevoeght werden.

Art. 27.

Den deputatis ad sijnodos is opgeleght, dat hetgeene wat haer in de vergaderingen wert belastet om hare classibus te communiceren, dat het-selve met den eersten schriftelijck den classicalen broederen sal toegesonden werden omme haer daerna te reguleeren.

*) „[echt]” is aangevuld uit T. Evenzoo S. In W. is hiervoor ruimte opengelaten.

Art. 28.

Is voorgheslagen, hoe men handelen sal met die persoonen, die drijmael geproclameert sijn ende eene ¹⁾ van dien ²⁾ door doodelijcke kranckheijd verhindert wert om in de kercke haer te laten bevestighen. Daerop is voor goet aengesien, dat sodanighe personen bij de magistraet mogen aenhouden om van denselvigen door haren notarium of secretarium ghetrouwt te werden, doch dat de magistraet haer vermane ende oplegge, dat sijn, indien sijn wederom gesondt werden, alsdan haer voor die kercke sullen praesenteeren om den zeegen aldaer toe te ontfangen.

Art. 29.

Insgelijcken is voorgesteld, ofte daer eenighe hoope sijn om den nationalen sijnodum te verkrijgen. Is gheantwoordt: ja, doch alsoo dat de gedepu- teerden der sijnoden bij de hoge overheijt hetselve sullen urgeren.

Art. 30.

De editione et translatione librorum. — Is oock beslooten, dat de acte, in den nationalen sijnodo vervatet, van uijtgevinge en translateringe der boecken sal gerepeteert en vlijtighlijck onderhouden werden, alsoo dat sonder voor- gaende visitatije van den deputatis sijnodi ofte de respective classibus ofte doctoribus theologiae geen boecken sullen mogen nijtgegeven werden.

Art. 31.

De deputatus van Zuïjdhollandt heeft den E. sijnodo een missive, van de kercke van Geneven hem toegesonden sijnde, voorgeleesen, daerin begeert wert van de kercken deeser Geunieerde Provincien, dat van deselve voor- biddinge gheschiede tot God voor de welvaert der kercken en der repu- blicke aldaer, twelcke van den sijnodo beloofd is.

Art. 32.

De conventiculis. — Oock sal met ernst van den Ed. Hove versocht wer- den, dat alle vreemde hetsij heijmelijcke ofte openbare exercitien van religie, tegens de Gereformeerde kercke strijdende, mochten verboden werden, opdat niemandt toegelaten werde in hare huïsen eenige conventicula te houden om postillen ofte eenige boecken voor te leesen tegens de ordre van de kercke.

Art. 33.

De vocatione ministrorum. — Op de vraghe over den 4^{den} articulo des nati- onalen sijnodi, hoe dat te verstaen is de beroepinge der dienaren: ofte de

¹⁾ „eene” ontbr. in S. ²⁾ „eene van dien” ontbr. in T.

kercke eerst sal beroepen den dienaeren ende dan de magistraet voorstellen, ofte dat men eerst de magistraet haer advijs sal afnemen; is geantwoordt: *vocatio penes ecclesiam, approbatio penes magistratum.*

Art. 34.

Raedt gevraeght sijnde van den kercke van Harderwijck, hoe sij in de beroepinghe van PETRO SONNIO sullen procederen, is beslooten, dat men tot Rede ¹⁾ de gemeijnte noch eens vrindelijck sal versoecken om dimissije PETRI SONNII. Daertoe sijn gedeputeert JOHANNES FONTANUS ende JOHANNES PLETTENBERGIUS.

Art. 35.

Van THEODORO VAN DER HEIJDEN, schoolmeester tot Vaesen, die gheseijt wert Jesuijts te sijn, is beslooten, dat hij van den Ed. Hove tot Aernhem verschreven sal werden ende in den kerckenraedt aldaer geexamineert sal werden in fundamentis fidei ende antwoordt te ontfanghen, of hem voort-aen aldaer sal toegelaten werden schoole te houden of niet.

Art. 36.

De matrimonio. — Dat bij de hooge overheijd overal sal aengehouden worden om een placcaet, waerbij verboden wert certa pecuniarum mulcta dat niemantd ter huijshoudinghe in forme van echtschap sich sal vervoegen, voor en alear die drij proclamatiën ghedaen ende de houwelijcxsche bevestiginge wettelijck geschiedt is.

Art. 37.

Is ghevraeght, of de predikanten oock gehouden sijn sodanighe af te kondigen, die haer voor de ghemeijnte in onse kercken niet en willen laeten bevestigen. Is geantwoordt: neen.

Art. 38.

De quaestie, van JOHANNE HESIO voorgestelt, van twee personen, eerst bij malkanderen versamelt, waervan de vrouw, praetenderende eenighe frivole oorsaecken, van den man gheweecken ende daerna, als de man hem tot een ander verselt hadde, wedergekommen, versoeckende met een ander getrouwt te sijn, remitteert de E. sijnodus deselve tot de overheijt ende de rechteren.

Art. 39.

Wijders is oock voorgestelt, dat eene tot Elburgh heeft sijne voorledene²⁾ stiefsoons vrouwe ghenomen, wat daervan te houden sij? Antwoordt de

¹⁾ „Rede” S en T hebben „Eede”. ²⁾ „voorledene” S en T hebben „overledene”.

E. sijnodus: dat wert gehouden pro umbra et specie incestus ende een ongeoorloofde saecke.

Art. 40.

Men sal aenhouden aen den Ed. Hove om ordonnantie van eenige tijden ordinarie in de weecke rebus ecclesiasticis te willen vaceren.

Art. 41.

De successione ministrorum. — Wanneer een kerckendienaer in steden of op den platten landen in een bequame plaetse afsterve ofte elders beroepen wert, sullen de kercken hiermede ernstelijck ¹⁾ vermaent ende gebeden ²⁾ sijn haer ogenmerck te slaen op de dienaeren des classis, waeruijt de vorighe dienaer ghestorven ofte beroepen is, om, soo eenighe bequame dienaer daer bevonden wert, deselve voor anderen in des afgestorvenen ofte des verreijdsden plaetse te beroepen, behoudende altijd de kercken hare vrijheijd.

Art. 42.

De ministris recenter creatis. — Wanneer jonghe onervaren predikanten voor de eerste mael het nachtnael sullen uijtrichten, sal eenighe van de naeste dienaren in de actie hem bijwonen, opdat deselve ordentlijck ver-richt werde.

Art. 43.

De wedue van TIJMANNO ALBERTI, overleden dienaer tot Garderen, is een voorschrijven verleent van den E. sijnodo aen de heeren Gedeputeerden des Veluwschen quartiers om in haere klachten geholpen te werden.

Art. 44.

Hetgeene dat HADRIANUS VAN DER BORN, deputatus van Zuïjdhollandt, proponeert, namentlijck dat den deputatis van de andere sijnoden met de uijtschrijvinge de gravamina mochten toegesonden werden, achtet deese sijnodus hetselve voor goet ende belooft hetselve te willen achtervolgen.

Art. 45.

PETRUS GELLIUS is gedeputeert tot den toekomenden sijnodum van Zuïjd-
holland, ende ELLARDUS MEHENIUS ³⁾ tot den sijnodum van Noordholland in den jare 1603.

Art. 46.

GERHARDUS LIVIUS is genomineert tot deputatus sijnodi in den classe van Nimmegen. WILHELMUS BAUDARTIUS is in den Zutphenschen classe gecon-
tinueert. JACOBUS BURSCHETUS is in den classe van Aernhem genomineert.

¹⁾ „ernstelijck” ontbr. in S en T. ²⁾ „gebeden” S heeft „ernstelijck gebeden”.
³⁾ „Mehenius” S heeft „Moenius”.

ELLARDUS MEHENIUS ¹⁾ is in den classe van Harderwijck tot deputatus sijnodi genomineert.

Art. 47.

Inspectores classium. — Inspectores in de respective classen:

in de classe van Nimmegen:

JOHANNES MULHOVIUS,

JOHANNES BROECKHUSIUS ²⁾;

in de classe van Zutphen:

PETRUS GELLIUS,

GEORGIUS MOLLERUS;

in de classe van Aernhem:

JOHANNES FONTANUS,

ANTHONIUS WEDAEUS;

in den classe van Harderwijck:

WINANDUS JOHANNIS,

ELLARDUS MEHENIUS ¹⁾.

Art. 48.

De namen dergener, die in dit jaer in den kerkendienst sijn bevestight ofte korts bevestight sullen werden, sijn deese navolgende:

in de classe van Nimmegen:

HERMANNUS CRUCIUS tot Herwen,

JOHANNES VULTINGIUS tot Elden,

GELLIUS PETRI tot Isendoorn,

HERMANNUS BROECKHUSIUS tot Hijn en Doijweert;

in de classe van Zutphen:

HENRICUS WINKELIUS tot Almen en Gorssel;

in de classe van Aernhem:

HENRICUS BRUMANUS tot Voorst,

EVERHARDUS à GOOR tot Brummen en Hal;

in de classe van Harderwijck:

JOHANNES HESIUS in het Oldebroeck.

Art. 49.

De plaetse tot den naestkomenden Gelderschen sijnodum in het jaer 1604 is genomineert de stad Aernhem, welcke sal gehouden werden vier weken na Pinxteren.

Art. 50.

De gecommiteerden van den Ed. Hove mits oock der stad Harderwijck

¹⁾ „Mehenius” S en T hebben „Moenius”. ²⁾ „Broeckhusius” S en T hebben „Broeckhovius”.

en nevens deese der Zuijd en Noordhollandsche sijnoden sijn bedanckt voor hare verschijninge ende getrouwe bijwoninge tot den eijnde toe.

Censura morum gehouden sijnde ende na gedane dancksegginge tot God, is de christelijcke sijnodus in alle vrindschap en eenicheijt gescheijden.

JOANNES LEO, praeses sijnodi.

PETRUS GELLIUS, assessor.

GODESCALCUS AELTIUS, scriba.
